

El rol de l'Alguer dins la cultura catalana

Els algueresos han sigut objectes passius de tot un seguit d'estudis dels quals, en gran part, no en coneixien els resultats | S'ha exagerat la catalanitat dels algueresos i la puresa del català de l'Alguer, puresa que deriva de la insularitat

L'Alguer és un illa dins d'un illa, una minoria lingüística dins d'una altra minoria lingüística, sarda, ambdues políticament integrants de la Repubblica Italiana. | Sardegna Turismo

L'Alguer, sens dubte, representa el territori més perifèric de l'àrea catalanoparlant, però no només per la distància física. Sardenya és la segona illa del Mediterrani, amb una cultura i una llengua pròpies i, llavors, una identitat molt marcada. L'Alguer és, per utilitzar una fórmula aplicada més d'un cop, un illa dins d'un illa, una minoria lingüística dins d'una altra -sarda- que forma part de la *Repubblica Italiana*. Un complicat joc, però, que no deixa d'atreure a lingüistes, filòlegs, etnògrafs, estudiosos de tradicions populars o senzillament curiosos i enamorats de la llengua. Molts han intentat explicar el "miracle" de la pervivència de la llengua en aquest indret, en aquesta ciutat marinera d'un regne, el de Sardenya, que la Corona d'Aragó va perdre a conseqüència de la Guerra de Successió. Aïllament, identitat local, feblesa del procés de construcció nacional, conflictes entre pescadors i rivalitat entre centre urbans, aquests són els elements que, en combinació entre ells, han determinat la pervivència de la llengua. **Entre tots els que han estudiat el cas, ningú es va preguntar quin és el paper d'aquesta ciutat dins de la cultura catalana i, més en particular, dins del catalanisme.** Té alguna importància l'Alguer, més enllà d'ocupar alguna pàgina en els llibres d'escola, de veure's dedicar algun article quan, a l'estiu, algun periodista s'hi troba a passar, o d'aparèixer a algun reportatge televisiu? Hi ha vida més enllà de la curiositat lingüística? Per sort, sí.

Per entendre quin és el rol, abans cal fer una reflexió sobre la insularitat. **Quan pensem en una illa des de la perspectiva "continental", la percebem com a diferent i distant**, com un espai que representa l'alteritat o en què les normes, els ritmes i els deures que reglen la societat de *terra ferma* es troben suspesos. En gran part de la nostra cultura "occidental", l'illa ha recobert diverses funcions, d'un lloc on ambientar utopies i distopies, a un sinònim de despreocupació i

lleure, o encara una metàfora d'una vida feliç i sense massa problemes. Escenari on imaginar societats perfectes i lloc on imaginar estades relaxants: de l'antiguitat a l'era del turisme massiu, l'illa ha sigut un lloc imaginat, somniat i percebut de maneres diferents, però totes coincidint en l'aspecte d'alteritat d'aquests llocs. La història de la literatura i del pensament occidentals, de Plató a Jonathan Swift, està repleta d'exemples de com l'espai insular hagi estat representat com la quintaessència de l'alteritat respecte al continent. No és una característica exclusiva de la creació literària, també a la pantalla la insularitat ha estat associada a aquests temes, només fa falta pensar en clàssics com King Kong o exemples més recents, com la sèrie *Lost*. El que passa a una illa, en definitiva, no pot ser igual al que passa sobre la terra ferma. **Com si les illes fossin desconnectades des del món que les envolta.**

Concebre la insularitat d'aquesta manera té una important conseqüència: l'illa està fora del temps, fora de l'evolució històrica. La sensació del continental és que un illa és un indret desconegut, casi incomunicat amb les terres al seu voltant, i on els homes encara viuen atrapats en el passat. John R. Gillis, un dels pocs historiadors que s'ha ocupat de la insularitat, explica com la idea d'endarreriment que avui associem a una illa és relativament recent. Abans de la revolució industrial i de la dels transports, les illes i les ciutats costaneres eren els llocs privilegiats de l'expansió econòmica, mentre que les regions internes d'Amèrica, Àsia o Àfrica eren impenetrables. El ferrocarril, les exploracions d'aquestes vastes àrees i la presència d'important recursos per a la producció industrial ho van canviar tot, i **la terra ferma ha passat a representar el progrés, l'evolució o, en definitiva, el lloc on succeeixen les coses importants.** Això, naturalment, és una simplificació, i en realitat la percepció de la insularitat és força més complexa. Només fa falta pensar en Gran Bretanya, que no és precisament el sinònim d'endarreriment, falta d'història i despreocupació que sovint s'associa a una illa. I, de fet, és fàcil oblidar que Gran Bretanya és circumdada pel mar.

[noticiariambautor]93/15[/noticiariambautor]

El "descobriment" de Sardenya, i doncs de l'Alguer, per part catalana es va produir al bell mig d'aquest període, és a dir a finals del segle XIX. El mateix fet que l'esdeveniment fos presentat com un descobriment diu molt sobre les expectatives dels lectors al voltant d'una illa. En realitat, no es va tractar de cap descobriment, donat que l'existència d'una ciutat en què es parlava català era un fet prou notori entre estudiosos, catalans i no. I de fet Eduard Toda i Güell, el gran descobridor de l'Alguer, no hi va arribar per una cas fortuït. **Toda, l'any 1887, havia estat nomenat vicecònsol a Sardenya, amb la missió de recuperar documentació de la Corona d'Aragó i d'estudiar la petjada catalana.** En va treure dos llibres l'any següent, molt exitosos. El vicecònsol fou molt hàbil en donar a conèixer els seus descobriments, marcant la imatge de l'Alguer per generacions de catalanoparlants. La ciutat és presentada com un lloc que encara viu a l'Edat Mitjana, quan els catalans hi regnaven, on la població ha quedat tan aïllada de la resta del món que parla un català antic, com si estigués a l'època de Pere el Cerimoniós. L'illa, separada de l'evolució històrica del continent, no ha patit ni la castellanització ni la italianització, fet que ha permès que aquests elements resistissin. En realitat, però, la població ja no era d'ascendència catalana, la majoria eren sards, napolitans, sicilians o lligurs, i el català era ben diferent d'aquell dels pobladors de la Edat Mitjana.

Després de l'arribada de Toda, l'Alguer va entrar de ple dret a l'imaginari català i va ser estudiat com a cas sociolingüístic. En això **els algeresos han sigut objectes passius d'un estudi del qual, en gran part, no en coneixien els resultats.** Com a molt, els algeresos recollien el material per les investigacions, publicaven poesies o intervenien en el Primer Congrés de la Cultura Catalana, però poc més. Entre finals del segle XIX i la primera meitat del segle XX, el rol dels algeresos dins de la cultura catalana és, doncs, aquell d'un objecte analitzat. En molts reflecteixen sobre el caràcter excepcional de la resiliència de la identitat catalana. Just per això, l'Alguer comença a jugar un paper gens secundari dins del catalanisme polític, si bé passiu. És el lloc on la llengua i les tradicions han resistit contra tots els pronòstics. **És, doncs, la demostració de l'existència de la nació catalana, de la seva vitalitat,** i també és la prova que aquesta havia tingut una edat daurada, els segles XIV, quan la ciutat sarda va ser repoblada amb gent

Pensem.

catalanoparlant. Ferran Soldevila, en un any tan fosc com el 1943, utilitzava expressament l'Alguer per definir el límits geogràfics dels "Països Catalans", i per demostrar que, si allà la llengua havia resistit, la nació era viva i podia prosperar. Per altres, com Antoni Rovira i Virgili, no devia fer-ne part, era un territori "irrecuperable". L'Alguer, doncs, també va ser un important element per definir fins on arriba la nació: de Salses a Guardamar, i de Fraga a...Maó o l'Alguer? La resposta a una tal pregunta, com és evident, és rica de conseqüències.

Realitat observada, record d'un passat gloriós i terme amb què mesurar l'extensió geogràfica de la nació. Aquests són els rols jugats per l'Alguer, tots en gran part simbòlics. La potència evocativa d'un poble que, sense lligams i en contra de totes adversitats, resisteix a la desnacionalització, és una potent metàfora de la resistència de la nació catalana. En això **Toda no va ser gens innocent, ja que, deliberadament, exagerava la catalanitat dels algueresos i la puresa del català de l'Alguer, puresa que deriva de la insularitat.** Per entendre fins a quin punt la ciutat ha estat concebuda com un lloc en què sobreviuen elements irremeiablement perduts en el continent, només cal un exemple, la paraula 'llumí'. Utilitzada a l'Alguer, Pompeu Fabra la va introduir per substituir 'misto', considerada massa castellana. Però no és català medieval, és un terme sard, que en realitat prové de l'italià. És un exemple perfecte de la il·lusió d'un espai sospès en els temps, en què elements ancestrals i identitaris han pogut resistir a la corrupció representada per la modernitat. Es tracta del mateix rol jugat respecte a la societat italiana, que ha trobat en els sards un poble que havia mantingut la seva *italianitat* davant dels catalans, culpables d'haver tallat el natural lligam amb la península, mentre un autor com Gabriele d'Annunzio hi veia la reencarnació dels antics romans.

Rebuda a l'Alguer als integrants del 'Viatge del retrobament' de 1960. Autor: Conrad Valls (extreta de: Farinelli 2014).

Aquesta passivitat, però, va ser parcialment trencada a partir dels anys 60. **Quan la llengua estava prohibida a Catalunya, València i les Balears, l'Alguer va adquirir una altra dimensió: aquella de terra lliure de repressió franquista.** A més, era part d'una Regió Autònoma amb un estatut especial, és a dir, la fórmula amb què la República Italiana havia reconegut un mínim d'autogovern a l'illa. Era un lloc des d'on fer lliurement cultura en llengua catalana, i des d'on fer política. Els algueresos en aquell període van començar a publicar reculls de poesies, i fins i tot a editorials com Moll o Barcino, però encara eren vistos com a curiositat lingüística. Qui va començar a fer la diferència va ser **Antoni Simon Mossa (1916-1971), arquitecte, intel·lectual i polític sard**

que, tot i no ser alguerès, va tenir un paper clau en les relacions entre la ciutat sarda i les altres terres de parla catalana. Simon Mossa era, llavors, la figura més ben vista del nacionalisme radical sard, i avui és considerat el pare de l'independentisme. Com a tal, tenia un rol destacat no només dins de l'activisme catalanista de l'Alguer, sinó que també va mantenir unes intenses relacions amb figures del nacionalisme català com Batista i Roca, a més d'estar en contacte amb els casals catalans de Llatinoamèrica o intel·lectuals del calibre de Joan Fuster. A diferència dels temps de Toda, ara Simon Mossa jugava un paper actiu en l'organització d'actes com els Jocs Florals de 1961, publicava a revistes de l'exili com *Ressorgiment*, *Pont Blau* o *Vida Nova*, i coordinava estratègies, com a líder sardista i intel·lectual alguerès, per donar visibilitat internacional al cas dels catalans sota del règim franquista. Amb ell, el paper de l'Alguer no va ser merament passiu, tot i les dificultats que va trobar en la seva activitat, tant per part de les autoritats italianes, com per part d'altres algueresos poc propensos a passar de la cultura a la política.

Simon Mossa va morir el 1971, sense poder assistir a la caiguda del règim franquista i, llavors, a un ulterior canvi en les relacions amb l'Alguer. Amb la llibertat, i l'impuls que la cultura catalana va experimentar gràcies a les institucions promogudes per la Generalitat de Catalunya, l'Alguer va tornar a ser freqüentat per molts estudiosos, en particular per aprofundir-ne els aspectes lingüístics. El rol actiu que havia estat de Simon Mossa, en part, va ser rellevat per una generació representada per figures com el poeta, estudiós i activista Rafael Caria (1941-2008) o el polític Carles Sechi. Malgrat això, les discussions i diatribes entre els integrants d'aquest moviment en limitaren l'acció, provocant també cert problema en les relacions catalanoalguereses. **El boom del turisme català, començat fa gairebé 15 anys, l'augment dels algueresos que viuen a alguna part dels Països Catalans i la revolució en el camp de les comunicacions han canviat moltes coses.** Com ho ha canviat la presència d'una sotsdelegació de la Generalitat i de seccions locals d'associacions com Òmnium i Plataforma per la Llengua.

L'Alguer avui ja no és un lloc mític, és una realitat concreta i ben connectada que, abans de la pandèmia, es podia visitar sense molts problemes. També el miracle de la pervivència del català ha estat estudiat tant que avui es coneix que aquell no va ser cap miracle, sinó un procés històric ben precís. Com també se sap que els algueresos no parlen com els catalans del segle XIV, que a l'illa el temps ha passat com al continent i que molts dels que parlen català (com qui escriu) ho fan gràcies al turisme, per haver emigrat a Catalunya o perquè el coneixement de la llengua és una garantia de creixement professional. No per una innata característica que la insularitat hauria conservat. Davant de tot això, **ens hauríem de preguntar quin pot ser el rol avui, si és que, des de l'Alguer, encara es vol tenir un rol dins de la cultura catalana, i si és que, des de Catalunya, es vol que l'Alguer tingui un rol més enllà del simbolisme.**

Bibliografia

- Adell i Pitarch, J. E. (2013). *La tercera illa. Poesia catalana de l'Alguer (1945-2013)*. Barcelona: Edicions Saldonar.
- Bover i Font, A. (2007). *Sardocatalana. Llengua, literatura i cultura catalanes a Sardenya*. València: Denes.
- Baldacchino, G. (2018). *The Routledge International Handbook of Island Studies. A World of Islands*. New York: Routledge.
- Gillis, J. R. (2010). *Islands of the Mind. How the Human Imagination Created the Atlantic World*. New York: Palgrave Macmillan.
- Farinelli, M. A. (2014). *Història de l'Alguer*. Barcelona: Llibres de l'índex.
- ? (2015). Ausencia presente: El soberanismo catalán desde su más lejana periferia. *Tiempo Devorado*, 2 (3): 373-398.
- ? (2017). Island societies and mainland nation-building in the Mediterranean: Sardinia and Corsica in Italian, French, and Catalan nationalism. *Island Studies Journal* 12, 1: 21-34.
- ? (2020). Antoni Simon Mossa i la minoria catalanoparlant de l'Alguer durant el franquisme.

Pensem.

Revista de l'Alguer.